

Милеса Стефановић Бановић. Знано буди. Записи у српским рукописима Сентандрејске збирке.

Етнографски институт САНУ, Српски црквени музеј Сентандреја,
Агенција за издавачку делатност Бернар, Београд 2021, 191 стр.

Монографија *Знано буди. Записи у српским рукописима Сентандрејске збирке* ауторке Милесе Стефановић Бановић драгоцено је научно дело о рукописној збирци која се налази у Библиотеци Епархије Будимске, објављено као трећа књига у оквиру библиотеке *Меџроон: Извори за етнологију и антропологију* у оквиру *Монографских издања Етнографског института САНУ*.

Милеса Стефановић Бановић акрибично и посвећено, са различитих аспеката, анализира записе настале у периоду од краја XV до краја XIX века, обухватајући својом анализом однос према књизи и према власништву над књигом, настанак рукописа, развој писмености и језика, књижевне и језичке одлике записа, све до детаља о црквеном и световном животу, природним и друштвеним збивањима, али и о личним приликама писара и читалаца, забележеним на маргинама рукописа, стварајући нам, посредством анализе често занемариваног жанра записа, ширу слику о четири века српске културе.

Анализирајући записе у рукописима Сентандрејске збирке, ауторка показује њихов значај као књижевно-историјског, културно-историјског и етнографског сведочанства. Поред тога што сведоче о развоју језика, односа према књизи и писању/преписивању књиге, променама књижевних канона, стила и језика, записи доносе и податке о прилозима и приложницима, али и о народној медицини, веровањима и бајањима. У осам поглавља ове значајне монографије (I *Друштвено-историјске околности*; II *Намучих се писајући на мучену месту. Записи о књизи*; III *В дар и подареније вечноје. Записи о прилозима и приложницима*; IV *Знано буди којејо леџа роди вино. Хро-*

нолошке одреднице у зајисима; V Да се зна кад изіори ђурска варош и црква наша. Леїойисни зајиси; VI Скочи жаба ѓреко ѓрайа. Остїале белешке; VII И ѓиса се сија књиїа... сија књиїа ѓиса се. Књижевне одлике зајиса и VIII Нешїо о језику зајиса, ше Закључка и Палеоїрафскої албума), ауторка је успешно спојила своје филолошко и теолошко образовање са етнолошким и антрополошким разумевањем испитиване теме, доневши нам вредну монографију о односу према књизи и писању у прошлости, али и о некадашњем разумевању сазнања у српској култури, и онога што је било вредно забележити и чувати. .

Из монографије *Знано буди* Милесе Стефаниовић Бановић сазнајемо о значајној улози књиге у српској култури XV–XIX века. Због своје вредности и мукотрпног рада на њој, књига је представљала драгоцени предмет, који је служио као поклон, али и као прилог спасењу душе приложника. Поред материјалне вредности, она је имала велики духовни значај, као извор верског, али и световног знања. Записи настају на маргинама рукописа, услед свести писара о трајности писане речи и оскудним могућностима да траг о свом времену и себи оставе на неком другом месту.

У Сентандрејској рукописној збирци најбројнији су записи који имају својеврсно „споменичко“ обележје, јер говоре о власништву појединца или манастира над књигом, а често су праћени клетвама упућеним онима који би књигу украли. Док су у раније датираним записима писари углавном монаси, за које је преписивање књиге чин подвизивања и послушања, у XVIII и XIX веку се чешће јављају лаици у улози писара, који раде по наруцби. Ово сведочи о развоју писмености и ван оквира манастира, али и о промени односа према самом чину писања. Забележени летописни подаци говоре о друштвеним и природним катастрофама и појавама – ратовима, земљотресима, глади, пожарима, помрачењу сунца. Записи о настанку и власнику књиге често представљају важно историјско сведочанство о континураним сеобама становништва, при којима су спашаване само најдрагоценије и најпотребније богослужбене књиге. Из монографије Милесе Стефановић Бановић сазнајемо понешто и о оновременом приватном животу. Наиме, покоји писар или читалац остављао је своје утиске о прочитаном делу или бележио своје личне прилике. Ови записи су и занимљиво етнографско сведочанство, јер доносе и народне лекове за разне болести, апокрифне молитве, па чак и запис о нечему што је налик магијском ритуалу.

Милеса Стефановић Бановић у овој монографији доноси и исцрпну књижевно- језичку анализу записа – од књижевних одлика

до правописа и фонетике, у поглављу под називом *И ѿиса се сија књиѿа... сија књиѿа ѿиса се*. Књижевне одлике *зѿиса*, у коме се бави моделима и стилем записа Сентандрејске збирке, као и у поглављу *Нешѿо о језику зѿиса*, који садржи делове о правопису и фонетици, морфологији, творби речи и лексици. Ауторка језичком анализом доприноси и слици о развоју српског књижевног језика, уочавајући разнолике утицаје и шароликост: записи су писани мешавином српског, црквенословенског, руског, некада се могу наћи и остаци старословенског, док поједини записи имају јасне карактеристике српског језика, са понеким обележјем црквенословенског илу руског. Они записани на чистом народном језику представљају изузетно значајан филолошки извор.

Записи Сентандрејске збирке, према увидима Милесе Стефановић Бановић, немају посебну књижевну вредност, али имају несумњив културноисторијски и филолошки значај. Ипак, и књижевна анализа дала је занимљиве резултате – поређењем модела записа из из рукописа Сентандрејске збирке са моделом старих српских записа, ауторка је установила подударност у погледу основних карактеристика модела, иако у рукописима Библиотеке Епархије будимске има око две стотине записа, док је Љ. Стојановић сакупио око 10 500 записа. Модел записа у Сентандрејској збирци по свему се уклапа у модел записа насталих јужно од Саве и Дунава, закључује Стефановић Бановић, при чему се записи формалне садржине најбоље уклапају у модел старих српских записа, док се у личним записима среће више оригиналних елемената.

Записи у рукописима Сентандрејске збирке данас представљају драгоцен извор језичких, књижевних, културних и историјских особености свог простора и времена, а књига Милесе Стефановић Бановић *Знано буди* важан је филолошко–културолошки допринос разумевању живота и културе Срба у периоду од XIX до XX века, истовремено нас подсећајући на важност лингвокултуролошких истраживања и проучавања архивске грађе, те доприноса који они могу дати развиту савремене етнологије и ентропологије.

Ивана Башић